

แนวทางการนำนาฏศิลป์ไทยมาใช้เพื่อลดพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กออทิสติก
The Process for adoption of the Thai Dramatic Arts to reduce the aggressive
behavior of autistic child

ปรีศนา วงษ์แดง
นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาศิลปะการแสดง
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้ศึกษาและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าวที่เกิดขึ้นในเด็กออทิสติก โดยเนื้อหาประกอบไปด้วย ความหมายของเด็กออทิสติก สาเหตุของโรค ทฤษฎีพฤติกรรมก้าวร้าว วิธีปรับพฤติกรรม และนาฏศิลป์ไทยกับการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กออทิสติก และเพื่อให้เด็กเหล่านี้สามารถดำรงชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: ออทิสติก, พฤติกรรมก้าวร้าว, การปรับพฤติกรรม

Abstract

This article was studied and summarized the knowledge about the aggressive behavior that occurs in autistic children. The content consisted of the definition of Autistic Child, Causes of the aggressive behavior and how to adapt the behavior in autistic child. This study would be a guide to develop the aggressive behavior in autistic children. Thus, these children can live happily in society together with others.

Keywords: Autistic, Aggressive behavior, Behavior modification

บทนำ

ปัจจุบันพบว่า ร้อยละ 70 ของเด็กออทิสติกมีพฤติกรรมก้าวร้าว ทำร้ายตัวเองและผู้อื่น พฤติกรรมเหล่านี้ส่งผลให้เด็กมีปัญหาในการปรับตัวและขัดขวางต่อการเรียนรู้ เป็นอันตรายต่อร่างกายของตนเองและผู้อื่น เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ (สุจิตรา สุขเกษม, รุจิรัตน์ จันทระเนตร, จิราธิป นาคสุวรรณ, 2554: 1) ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตในสังคม จำเป็นจะต้องได้รับการช่วยเหลือแก้ไขพฤติกรรมให้เหมาะสมอย่างทันที่ หากละเลยจะส่งผลให้เด็กไม่สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้ ไม่สามารถอยู่ร่วมในสังคมกับผู้อื่นได้ เนื่องด้วยกลุ่มโรคออทิสซึมไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ จึงทำได้เพียงรักษาไปตามอาการเท่านั้น การปรับพฤติกรรมและฝึกทักษะทางสังคมเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยบำบัด แก้ไขลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและเพิ่มพฤติกรรมที่เหมาะสมให้แก่เด็กกลุ่มเหล่านี้ได้ การปรับพฤติกรรมมีหลากหลายวิธีตามแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ อีกหนึ่งวิธีที่น่าสนใจคือการใช้กิจกรรมเสริมแรง เพราะเป็นการนำกิจกรรมที่เด็กชื่นชอบมาเสริมแรงให้เด็กทำกิจกรรมที่ไม่ชอบมากขึ้น การนำนาฏศิลป์มาใช้เป็นกิจกรรมเสริมแรงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะเป็นกิจกรรมที่เด็กจะได้ใช้การเคลื่อนไหวร่างกายประกอบกับเสียงดนตรีอันไพเราะ

กิจกรรมนี้อาจเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่จะช่วยลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ เพื่อให้เด็กเหล่านี้สามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

ความหมายของเด็กออทิสติก

กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ (กรมวิชาการ, 2543: 1) ให้ความหมายของเด็กออทิสติกว่าเป็นเด็กที่มีความผิดปกติเกี่ยวกับพัฒนาการทางการสื่อสาร ภาษา สังคม และอารมณ์เป็นอย่างมาก จะมีพฤติกรรมแปลก ๆ สื่อสารไม่เข้าใจ พูดซ้ำ หรือไม่พูด

ดุสิต ลิขนะพิชิตกุล (2545: 13) ให้ความหมายของเด็กออทิสติกว่า เด็กที่เป็นโรคออทิสซึม ซึ่งเป็นโรคใหม่ที่อาจจะเรียกเป็นกลุ่มอาการ การวินิจฉัยโรคนี้อาศัยการสังเกตอาการหรือพฤติกรรมที่ผิดปกติแล้วจัดเป็นกลุ่ม ซึ่งสามารถจัดกลุ่มพฤติกรรมที่ผิดปกติได้ 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มพฤติกรรมทางสังคม (2) กลุ่มพฤติกรรมสื่อสาร (3) กลุ่มพฤติกรรมแปลก ๆ หรือซ้ำซาก

ศรีเรือน แก้วกังวาล (2550: 246) ให้ความหมายของเด็กออทิสติกว่า เป็นเด็กที่มีความบกพร่องทางพัฒนาการ มีความล่าช้าทางพัฒนาการด้านพฤติกรรม ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การรับรู้ การสื่อความหมายและการสื่อสารอย่างรุนแรง ขาดการติดต่อกับผู้อื่น หมกมุ่นกับตัวเอง ไม่สนใจสิ่งแวดล้อม มีความผิดปกติในการใช้ภาษาพูดในรูปแบบต่างๆ มีพฤติกรรมเคลื่อนไหวร่างกายซ้ำๆ ไม่ชอบสบตาคน ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะเฉพาะในการกระตุ้นตัวเอง ซึ่งความบกพร่องส่งผลกระทบต่อพัฒนาการในมิติต่างๆ หลายด้าน โดยแสดงให้เห็นชัด

ผดุง อารยะวิญญู (2546: 1) ให้ความหมายของเด็กออทิสติกว่า เป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษทางการศึกษาประเภทหนึ่ง เด็กกลุ่มนี้มีความบกพร่องในพัฒนาการด้านการสื่อความหมาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้สีหน้าท่าทางหรือการใช้ถ้อยคำ มีปัญหาทางพฤติกรรม มีปัญหาทางด้านสังคม มีพฤติกรรมแปลก ๆ ซ้ำๆ

นิชรา เรื่องดารกานนท์ (2553: 9) ให้ความหมายของเด็กออทิสติกว่า เป็นเด็กที่มีความบกพร่องหรือเบี่ยงเบนในด้านทักษะทางสังคมหรือการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะทางการสื่อสารและการมีพฤติกรรมซ้ำๆ หรือมีความสนใจที่เฉพาะเจาะจง และเปลี่ยนแปลงยาก

เพ็ญแข ลิ้มศิลา (2541) กล่าวว่า เด็กออทิสติก เป็นเด็กที่ได้รับการวินิจฉัยอยู่ในกลุ่มอาการออทิสซึม ที่มีความผิดปกติทางด้านพัฒนาการเกี่ยวกับสังคม อารมณ์และการสื่อภาษาอย่างรุนแรง

เย็น ธีรพิพัฒน์ชัย (2541: 10 – 11) กล่าวว่า เด็กออทิสติกคือเด็กที่มีความบกพร่องทางพัฒนาการอย่างรุนแรง มีความล่าช้าทางพัฒนาการทางสังคม ด้านการสื่อความหมาย ภาษาและจินตนาการ มีพฤติกรรมไม่พึงประสงค์แสดงอย่างชัดเจน เนื่องมาจากหน้าที่ของสมองทำงานผิดปกติ

สุภาวดี วิสุวรรณ (2553: 9) ได้อธิบายความหมายว่า เด็กออทิสติก หมายถึง เด็กที่มีพฤติกรรมผิดปกติเนื่องมาจากความผิดปกติของประสาทชีววิทยา โดยแสดงพฤติกรรมที่ล่าช้าทางสังคม มีความล่าช้าทางด้านพฤติกรรม ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การรับรู้ การสื่อความหมายและการสื่อสารอย่างรุนแรง

จากการศึกษา สรุปความหมายของเด็กออทิสติกได้ว่า เด็กออทิสติก คือเด็กที่มีพฤติกรรมผิดปกติไปจากเด็กทั่วไป ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ด้านการสื่อสาร ด้านสังคม และด้านพฤติกรรม เด็กเหล่านี้ขาดความสนใจในการเข้าสังคมกับบุคคลอื่น หมกมุ่นกับตนเอง มีพัฒนาการล่าช้าทางด้านพฤติกรรม ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การรับรู้ การสื่อความและการสื่อสารอย่างรุนแรง มีพฤติกรรมซ้ำๆ ไม่สบตาคน มีอารมณ์แปรปรวน ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ จะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว

สาเหตุของโรคออทิซึม

โรคออทิซึม ในปัจจุบันยังไม่สามารถสรุปสาเหตุของการเกิดโรคนี้ได้อย่างชัดเจน มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงการเกิดโรคไว้ดังนี้

ดุสิต ลิขนะพิชิตกุล (2545 : 15) กล่าวถึงสาเหตุของโรคออทิซึม ไว้ว่า ปัจจุบันยังไม่ได้ข้อสรุปหรือเบาะแสที่ทำให้ทราบสาเหตุของโรคนี้ แต่ก็สามารถแยกแยะแนวทางในการวิจัยได้ 3 แนวทาง ดังนี้

1. ปัจจัยภายนอกตัวเด็ก เช่น การติดเชื้อ
2. ปัจจัยในตัวเด็กเอง เช่น การทำงานของระบบสมอง กระบวนการทางชีวเคมีสารต่าง ๆ ในร่างกายเด็ก

3. ปัจจัยทางพันธุกรรม แต่ยังไม่สามารถอธิบายได้ว่า ความผิดปกติที่พบนั้นทำให้เกิดโรคได้อย่างไร

เพ็ญแข ลิ้มศิลา (2541: 4-5) กล่าวว่า เด็กออทิสติก สาเหตุส่วนใหญ่มาจากความผิดปกติทางสมอง มีดังนี้

1. ปัจจัยทางพันธุกรรม เนื่องจากพบอัตราส่วนของออทิซึมในพี่น้องท้องเดียวกัน 1 ใน 50 ในเด็กทั่วไปจะพบอัตราส่วน 1 ต่อ 2500

2. ปัจจัยก่อนเกิดและระยะการเกิด เช่น เด็กที่เกิดจากมารดาที่เป็นหัดเยอรมันในระยะตั้งครรรภ์ เมื่อคลอดออกมาแล้วอาจจะมีลักษณะของออทิซึม

3. ความผิดปกติในระบบภูมิคุ้มกัน ในเด็กออทิสติกระบบภูมิคุ้มกันกลับไปทำลายระบบประสาทของตนเอง

4. ความผิดปกติทางจุลภาคของสมอง แพทย์ทางระบบประสาทและพยาธิวิทยา พบว่า สมองของเด็กออทิสติกมีเซลล์ของสมองผิดปกติอยู่ 2 แห่ง คือ บริเวณที่ควบคุมด้านความจำ อารมณ์ และแรงจูงใจ ส่วนอีกหนึ่งจะควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกาย ส่งผลให้เด็กออทิสติกมีความบกพร่องในการพัฒนาการด้านร่างกาย การสื่อสาร และพฤติกรรม

5. ความผิดปกติของสื่อประสาท เป็นความผิดปกติของสารบางอย่างที่เป็นตัวนำทางระบบประสาท

นิชรา เรื่องดารกานนท์ (2551: 118 – 123) กล่าวถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจมีผลต่อการเกิดภาวะออทิซึม ดังนี้

1. ปัจจัยทางพันธุกรรม อาจเกิดจากความผิดปกติของยีนเดี่ยว เป็นลักษณะความผิดปกติของยีนที่ตำแหน่งใดตำแหน่งเดียว

2. สาเหตุอื่น ๆ เช่น สารเคมี หรือสารพิษ ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงที่มารดาตั้งครรรภ์

ยุทธนา พงศ์พิสิฐสันต์ (2547: 6) กล่าวว่า สาเหตุของโรคยังไม่ทราบแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าเกิดจากสาเหตุหลายอย่างร่วมกัน คือ 1. พันธุกรรม 2. มารดามีโรคแทรกซ้อนก่อนคลอด 3. ความผิดปกติของระบบภูมิคุ้มกัน และ 4. โรคของระบบประสาท

จากสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า เด็กออทิสติกนั้นยังไม่สามารถระบุสาเหตุของการเกิดโรคได้อย่างชัดเจน แต่สันนิษฐานว่าเกิดจากหลายๆสาเหตุดังตารางต่อไปนี้

พันธกรรม	ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก
- ความผิดปกติของยีน	- โรคแทรกซ้อนขณะมารดาตั้งครรภ์ - การทำงานของระบบประสาทที่ผิดปกติ - ภูมิคุ้มกันบกพร่อง	- สารเคมีหรือสารพิษ - การติดเชื้อ - โรคภัยไข้เจ็บ - สมองขาดออกซิเจน

ที่มา: ปริศนา วงษ์แดง (2561)

ทฤษฎีพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กออทิสติก

พฤติกรรมก้าวร้าว เป็นการกระทำที่นักจิตวิทยาให้ความสนใจเป็นอย่างมาก จึงทำให้มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศึกษาความก้าวร้าว โดยอธิบายถึงการพัฒนาของพฤติกรรมก้าวร้าวและแนวคิดด้วยเหตุผลต่างๆ ดังนี้

1. ทฤษฎีบุคลิกภาพที่เกี่ยวกับความก้าวร้าว (Personality Theories Aggression) McGarree (สุภาวดี วิสุวรรณ, 2553: 33) ได้ศึกษาลักษณะบุคลิกภาพของอาชญากรและแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ บุคคลที่ไม่สามารถควบคุมความก้าวร้าวของตนเองได้และมักแสดงความก้าวร้าวนั้นออกมา และลักษณะที่สองคือ การที่บุคคลควบคุมความก้าวร้าวของตนเองมากเกินไปและไม่แสดงออกถึงความก้าวร้าว จากการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่าอาชญากรที่ร้ายแรงมักมาจากพวกที่ควบคุมความก้าวร้าวมากเกินไป

2. ทฤษฎีความก้าวร้าวที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (สุภาวดี วิสุวรรณ, 2553: 34) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าความก้าวร้าวมากจากความคับข้องใจ

2.1 ทฤษฎีความก้าวร้าวที่มาจากความคับข้องใจ (Frustration Aggression Theory) ทฤษฎีนี้มาจากความเชื่อของ Dollard and Miller (สุภาวดี วิสุวรรณ, 2553: 33) ที่เชื่อว่า ความก้าวร้าวของบุคคลมีสาเหตุมาจากความคับข้องใจ ทั้งนี้เนื่องมาจากบุคคลไม่สามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ และมีความคับข้องใจสะสมอยู่ตลอดเวลาจะทำให้บุคคลนั้นเกิดความก้าวร้าวในที่สุด

3. ทฤษฎีสัญชาตญาณที่เกี่ยวข้องกับความก้าวร้าว Sigmund Freud (เย็น จีรพิพัฒน์ชัย, 2541: 18) มีความคิดเห็นว่าความก้าวร้าวเป็นสัญชาตญาณที่เกิดขึ้นภายในตัวมนุษย์ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สัญชาตญาณแห่งการดำรงชีวิต และสัญชาตญาณแห่งความตาย ฟรอยด์มีความคิดเห็นว่าบุคคลไม่ควรเก็บความเครียด ความเก็บกดและความก้าวร้าวไว้ ควรหาทางระบายออกไปในทางที่สังคมยอมรับได้ และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เช่น งานศิลปะ การเล่นกีฬา เล่นดนตรี เต้นรำ สำหรับ Berkowitz (สุภาวดี วิสุวรรณ, 2553: 33) มีความเชื่อที่ว่า ความก้าวร้าวเกิดจากความคับข้องใจ แต่จะแสดงออกหรือไม่แสดงออกขึ้นอยู่กับสถานการณ์กระตุ้นที่ทำให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว

4. ทฤษฎีชีววิทยาที่เกี่ยวกับความก้าวร้าว (Biological Theories of Aggression) (เย็น จีรพิพัฒน์ชัย, 2541 : 18) จากการศึกษาของแพทย์ที่ผ่าตัดสมองของชายผู้หนึ่งชื่อ Riesen ผู้เป็นอาชญากรฆ่าบุคคลในครอบครัวและเขียนบันทึกไว้ก่อนฆ่าตัวตาย แพทย์ได้พบก้อนเนื้อขนาดใหญ่ในสมอง ซึ่งทำให้แพทย์เชื่อว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เขามีการกระทำที่โหดร้าย และจากการที่ Flynn ได้ทดลองฝังเข็มอิเล็กโทรด (electrode) เข้าที่สมองของสัตว์และพบว่า ทำให้สัตว์ดุร้ายขึ้นในการวิจัยเชื่อว่า พันธุกรรมหรือโครโมโซมเพศที่ผิดปกติทำให้เกิดการกระทำที่ก้าวร้าว

5. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความก้าวร้าว แนวคิดนี้มาจาก Penner (เย็น ซีร์ พิตต์นซ์, 2541: 19) นักจิตวิทยาสังคมที่เชื่อว่า มนุษย์จะเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมก้าวร้าวได้เหมือนกับพฤติกรรมอื่น ๆ ตามความคิดเห็นของ Bandura และคนอื่น ๆ เชื่อว่า เด็กไม่ได้เรียนรู้ความก้าวร้าวโดยตรงเพียงอย่างเดียว แต่เด็กจะเลียนแบบผู้ที่มีอิทธิพลต่อตนเอง ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม เชื่อว่า องค์ประกอบที่สำคัญของพฤติกรรม คือ ตัวแบบ ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว นอกจากนี้ Bandura (สุภาวดี วิสุวรรณ, 2553: 35 – 36) ได้อธิบายความก้าวร้าวในทฤษฎีความก้าวร้าวที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ทางสังคม 3 ลักษณะ คือ

5.1 การเกิดความก้าวร้าว (Origin of aggression) เกิดจากการเรียนรู้ใน 2 ลักษณะ คือ

5.1.1 การเรียนรู้จากตัวอย่าง โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น หรือเรียกว่าการสังเกตตัวแบบ

5.1.2 การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง คือ การแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวแล้วได้รางวัลเสริมแรง หรือการลงโทษ พฤติกรรมก้าวร้าวนั้นมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีกในโอกาสต่อไป

5.2 ตัวกระตุ้นให้เกิดความก้าวร้าว (instigator of aggression) ได้แก่ ประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

5.2.1 อิทธิพลของตัวแบบ ตัวแบบมีอิทธิพลที่ทำให้เกิดความก้าวร้าว

5.2.2 สิ่งเร้าไม่พึงประสงค์ ได้แก่ การต่อสู้ การทำร้ายร่างกาย การดูถูกเหยียดหยาม หรือการถอดถอนแรงเสริม สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความคับข้องใจหรือความโกรธ ซึ่งจะทำให้เกิดพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ รวมถึงพฤติกรรมก้าวร้าว

5.2.3 สิ่งจูงใจ ส่วนใหญ่พฤติกรรมก้าวร้าวของบุคคลเกิดจากการคาดหวังผลทางบวก ฉะนั้นตัวกระตุ้น คือ แรงเสริมที่บุคคลคาดหวังมากกว่าการกระทำทำให้ผู้อื่นเจ็บปวด

5.2.4 การควบคุมด้วยการสอน บุคคลจะถูกฝึกให้เชื่อฟังกฎระเบียบต่างๆ ผู้ฝึกจะให้รางวัลแก่การเชื่อฟัง และลงโทษแก่การไม่เชื่อฟัง วิธีการลงโทษที่รุนแรงย่อมทำให้บุคคลเกิดความก้าวร้าวได้ เพราะทำให้บุคคลคับข้องใจและเห็นตัวแบบที่ก้าวร้าวด้วย

5.2.5 การควบคุมด้วยสิ่งเร้าภายนอก ที่เกิดจากความเชื่อที่ผิด บางครั้งความเชื่อที่ผิดทำให้บุคคลก้าวร้าวได้

5.3 การเสริมแรงที่ทำให้ความก้าวร้าวคงอยู่ (reinforcement of aggression) ได้แก่ แรงเสริมแบ่งแรงเสริมออกเป็น 3 ชนิด

5.3.1 แรงเสริมภายนอก เมื่อบุคคลแสดงความก้าวร้าวแล้วได้รับแรงเสริมพฤติกรรมก้าวร้าว นั้นจะคงอยู่

5.3.2 แรงเสริมที่ได้จากการสังเกต บุคคลจะสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมก้าวร้าวของตัวแบบที่ได้รับรางวัลมากกว่าตัวแบบที่ไม่ได้รับรางวัล ฉะนั้น ตัวแบบก้าวร้าวที่ได้รับรางวัลจะเป็นตัวแบบที่มีประสิทธิภาพ แรงเสริมที่ได้จากการสังเกตจะทำหน้าที่ให้ข้อมูลและจูงใจให้บุคคลแสดงความก้าวร้าว

5.3.3 แรงเสริมที่เกิดจากตนเอง ได้แก่ การลดค่าหรือศักดิ์ศรีของผู้อื่น เช่น การพูดนินทา หรือตำหนิผู้อื่นจะทำให้ตนเองรู้สึกมีค่ามากขึ้น รู้สึกพึงพอใจเมื่อได้ระบายความคับข้องใจ

ทฤษฎีและวิธีการปรับพฤติกรรมก้าวร้าว

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปรับพฤติกรรม ดังนี้

ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม วิธีการปรับพฤติกรรมเป็นกลวิธีที่นำหลักการแห่งพฤติกรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบ โดยใช้หลักการของทฤษฎีต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ โดยทฤษฎีนี้เชื่อว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลพวงเนื่องมาจากการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม พฤติกรรมที่เกิดขึ้นของบุคคลจะแปรเปลี่ยนไปเนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น ผลกรรม มี 2 ลักษณะ คือ ผลกรรมที่เป็นตัวเสริมแรง ซึ่งมีทั้งเสริมแรงทางบวกและเสริมแรงทางลบ ทำให้พฤติกรรมที่บุคคลกระทำนั้นมียุติราเพิ่มขึ้น และผลกรรมที่เป็นตัวลงโทษหรือการเสริมแรงทางลบ ทำให้พฤติกรรมที่บุคคลกระทำนั้นยุติลง (ฐสรพร เตมทอง, นิลชร เย็นยาชัน, นันทวิภา วนธารกุล และ จิราภรณ์ เปลื้องนุช, 2553: 34)

แรงเสริม (Reinforcement) Burrhus F. Skinner (สุรงค์ ไคว้ตระกูล, 2559 : 191) คือการทำให้ความถี่ของพฤติกรรมเพิ่มขึ้น แบ่งแรงเสริมออกเป็น 2 ประเภท คือ แรงเสริมบวกและแรงเสริมลบ แรงเสริมบวก หมายถึง สิ่งของ คำพูด หรือสภาพการณ์ที่จะช่วยให้พฤติกรรมเกิดขึ้นอีก หรือสิ่งที่ทำให้เพิ่มความน่าจะเป็นไปได้ของการเกิดพฤติกรรม ส่วนแรงเสริมลบ หมายถึง การเปลี่ยนสภาพการณ์หรือเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมบางอย่างก็อาจจะทำให้แสดงพฤติกรรมได้ สกินเนอร์มีความเชื่อมั่นว่า แรงเสริมเป็นตัวแปรสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการเรียนรู้

การให้แรงเสริมทางบวกในการปรับพฤติกรรม คือการเสริมแรงที่มีผล ทำให้พฤติกรรมที่ได้รับการเสริมแรงนั้นมีความถี่เพิ่มมากขึ้น (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2553: 34) พรพิมล หล่อตระกูล (อ้างถึงใน อธิชา จินะกาญจน์, 2554: 14) กล่าวถึงหลักการเสริมแรงไว้ ดังต่อไปนี้

1. ควรให้แรงเสริมทันทีที่เด็กแสดงพฤติกรรม
2. เลือกแรงเสริมที่เด็กชอบพึงพอใจ
3. การให้คำชมเชยต้องพอเหมาะกับความจริง พูดให้ชัดเจนว่าพอใจพฤติกรรมใด
4. ควรเลือกใช้แรงเสริมที่ไม่ใช่สิ่งของหรือเข้ามาแทนที่แรงเสริมเดิม
5. เมื่อเด็กเริ่มทำพฤติกรรมได้สม่ำเสมอ ควรลดแรงเสริมลงให้แรงเสริมในพฤติกรรมใหม่ หรือพฤติกรรมที่ยากขึ้น วิธีการให้แรงเสริมทำได้ดังนี้

- การให้ความสนใจ เด็กต้องการความสนใจจากพ่อแม่ด้วยการ พูดคุย ทักทาย ยิ้ม สัมผัส กอดรัด เป็นแรงเสริมที่ใช้ได้ผลดีมากในเด็กโดยพ่อแม่ให้ความสนใจพฤติกรรมที่เหมาะสม จุดที่สำคัญพ่อแม่ต้องปรับมุมมองปัญหาของเด็ก ซึ่งจะสามารถให้ความสนใจเด็กได้อย่างจริงจัง

- การให้คำชมเชย คำพูดและท่าทางของพ่อแม่ที่ชื่นชมพฤติกรรมของลูกเป็นแรงเสริมที่มีประสิทธิภาพมาก การมองพฤติกรรมที่ดีเลือกให้คำชมเชยแสดงให้เห็นความยอมรับของพ่อแม่ในตัวลูก ทำให้ลูกมีกำลังใจในการทำสิ่งที่ดี

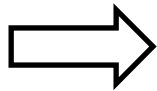
- การให้รางวัลมีได้หลายวิธี เช่น ให้สิ่งของที่เด็กชอบ เช่น ขนม ตุ๊กตา ของเล่น เป็นต้นให้เป็นดาวสะสม โดยกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการ หากเด็กทำได้จะได้ดาวมาสะสมเป็นรายวัน เมื่อได้ดาวครบจำนวนที่ตั้งเป้าไว้ก็สามารถนำมาแลกเปลี่ยนเป็นของรางวัลได้ให้ทำ กิจกรรมที่ชอบ เช่น ลูกทำการบ้านเสร็จจะได้รับอนุญาตไปเล่นที่สนามเด็กเล่น เป็นต้น ให้สิทธิพิเศษ เช่น ให้ไปงานวันเกิดที่บ้านเพื่อนโดยกลับบ้านเข้านอนดึกกว่าวันปกติ

การเสริมแรงด้วยกิจกรรม (Activity Reinforcers) (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2553: 137) กล่าวว่า การเสริมแรงลักษณะนี้บางครั้งรู้จักกันในชื่อของหลักการของพรีเม็ค (Premack Principle) การเสริมแรง

ด้วยกิจกรรม เป็นการใช้กิจกรรมที่บุคคลชอบนำมาเป็นแรงเสริม เช่น เด็กชอบเตะฟุตบอล แต่ไม่ชอบอ่านหนังสือ ใช้กิจกรรมเตะฟุตบอลเป็นแรงเสริมการอ่านหนังสือ โดยมีข้อแม้ว่าถ้าเด็กอ่านหนังสือจะได้เตะฟุตบอล ซึ่งปรากฏว่าวิธีนี้ได้ผลดีมาก การเสริมแรงด้วยกิจกรรมเป็นวิธีการปรับพฤติกรรมวิธีหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ได้ง่ายและสะดวก จึงเหมาะที่จะไปใช้กับเด็กออทิสติก

การปรับพฤติกรรมของเด็กออทิสติก โดยทั่วไปแล้ว ผู้ปกครองมักหมดความอดทนและใช้ความรุนแรงในการยุติพฤติกรรมแปลก ๆ ของเด็ก เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว พฤติกรรมซ้ำซาก ทำร้ายตัวเอง และกระตุ้นตัวเอง ซึ่งความจริงแล้ว การตีหรือใช้ความรุนแรงเพื่อเอาชนะ เป็นวิธีการที่ไม่ควรทำอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้พฤติกรรมของเด็กมีแนวโน้มที่ถดถอยกลับและเกิดอาการกลัวจนไม่กล้าที่จะแสดงพฤติกรรมใหม่อีก ซึ่งเป็นการขัดขวางการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ในทางตรงกันข้ามเด็กอาจเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมก้าวร้าวและนำไปใช้กับคนรอบข้างโดยไม่รู้ตัว การลดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ควรเป็นการฝึกในเชิงสร้างสรรค์หรือแอบวก โดยควรหาวิธีที่ลดพฤติกรรมเก่าและเสริมสร้างพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสมแทนเข้าไป โดยเน้นเทคนิคในการกระตุ้นให้เด็กมีพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสมนั้น

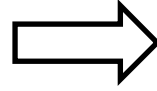
จากที่กล่าวมาสามารถสรุปทฤษฎีและวิธีการปรับพฤติกรรมเป็นแผนภาพได้ดังนี้

พฤติกรรมที่พึงประสงค์

พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

เมื่อเด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าว

เด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าวลดลง

ที่มา: ปรีศนา วงษ์แดง (2561)

แนวทางการใช้นาฏศิลป์ไทยกับการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กออทิสติก

จิตรารภณ์ แก้วดี (2549: 18 – 19) กล่าวถึงความสำคัญของนาฏศิลป์ไทยว่ามีประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาดังนี้ ช่วยให้เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ช่วยให้เกิดความจำที่ดี ฝึกความอดทน ได้เคลื่อนไหวร่างกายทำให้ร่างกายแข็งแรง ฝึกสมาธิ และช่วยให้มีบุคลิกภาพที่ดีขึ้นอีกด้วย

การฝึกนาฏศิลป์ไทย สามารถฝึกหัดให้แก่บุคคลธรรมดาได้ และยังสามารถนำมาใช้ฝึกหัดให้แก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษอย่างเด็กออทิสติกได้อีกด้วย ผู้เขียนมองเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่เด็กชื่นชอบเพราะมีการใช้การเคลื่อนไหวร่างกายประกอบจังหวะดนตรี นำมาใช้เป็นกิจกรรมเสริมแรงได้ เนื้อหาที่นำมาฝึกให้แก่เด็กออทิสติกนั้นควรใช้เนื้อหาที่ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย แพทย์ และนักวิชาการศึกษาพิเศษมีความเห็นตรงกันว่าเหมาะสมที่จะนำมาฝึกให้แก่เด็กเหล่านี้ได้ นาฏศิลป์ไทยเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เสริมแรงตามแนวความคิดเสริมแรงด้วยกิจกรรม เหมาะที่จะนำมาใช้เป็นกิจกรรมกับเด็กออทิสติก นอกจากนี้ยังมีคุณประโยชน์อีกหลายประการ ช่วยฝึกความอดทน ฝึกความกล้าแสดงออก ความมั่นใจในตนเอง พัฒนาบุคลิกภาพ ฝึกสมาธิ ความจำ กล่อมเกลาจิตใจ ทำให้จิตใจอ่อนโยน ช่วยผ่อนคลายความเครียด เนื่องจากนาฏศิลป์ไทยมีดนตรีไทยประกอบ ความนุ่มนวล ไพเราะ อ่อนหวานของดนตรีไทย จะทำให้ผู้ฝึกปฏิบัติเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน และเนื่องด้วยการฝึกนาฏศิลป์ไทยจะต้องสอนให้รู้จักจังหวะ ทำให้เด็กเหล่านี้รู้จักการรอคอยมากขึ้น มีสมาธิเพิ่มมากขึ้น อารมณ์แปรปรวนลดลง สุขภาพร่างกายแข็งแรงขึ้น ทั้งยังช่วยพัฒนาบุคลิกภาพให้สง่างาม ช่วยให้ผ่อนคลาย ลดความเครียด พัฒนาอารมณ์ ทำให้เด็กมีจิตใจอ่อนโยนได้

ในเด็กปกติ ในทางเดียวกันก็น่าจะทำให้เด็กออทิสติกมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นได้ ผู้เขียนคิดเห็นว่าการเรียนการสอนนาฏศิลป์อาจจะทำประโยชน์ในการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กออทิสติกได้ จากบทความสัมภาษณ์ ดร.ไพโรจน์ ทองคำสุก นักวิชาการ การละครและดนตรี สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ให้สัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐออนไลน์ ว่า “รูปแบบการเรียนการสอนนาฏศิลป์แก่เด็กออทิสติกนั้น มีความแตกต่างจากการสอนเด็กปกติเป็นอย่างมาก ตนจึงได้พัฒนาความรู้ในการสอนเพิ่มเติม จนสามารถจัดการแสดงนาฏศิลป์ของเด็กออทิสติกร่วมกับเด็กปกติได้ เด็กที่อยู่ในสายออทิสติกที่ผ่านการเรียนนาฏศิลป์ จะเห็นได้ว่ามีพัฒนาการที่ดีขึ้น เราเริ่มจากการสอนเรื่องของจังหวะ ให้เขาทำตามเหมือนเรา” (ไทยรัฐออนไลน์, 2556)

จะเห็นได้ว่าการนำนาฏศิลป์ไทยมาฝึกหัดให้แก่เด็กออทิสติก เป็นการเสริมแรงด้วยกิจกรรมอย่างหนึ่งที่มีความเหมาะสม และเป็นไปได้ว่าจะช่วยลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กเหล่านี้ได้ เด็ก ๆ จะได้เคลื่อนไหวร่างกาย ไปพร้อมกับเสียงของดนตรีไทยประกอบจังหวะทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินให้แก่เด็ก ๆ การฝึกนาฏศิลป์ไทยให้เด็กออทิสติกต้องเริ่มจากการสร้างบรรยากาศที่ดี เพราะเป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นการเรียนรู้ ดังนั้นสภาพแวดล้อมที่ใช้ในการฝึกนาฏศิลป์ไทยแก่เด็กออทิสติกนั้นจะต้องเป็นสถานที่โล่ง อากาศสามารถถ่ายเทได้สะดวก ไม่ร้อนหรือหนาวจนเกินไป ไม่มีเสียงรบกวน และการเปิดเพลงจะต้องไม่เสียงดังมากจนเกินไป เพราะอาจจะทำให้เด็ก ๆ หวาดกลัว ผู้สอนจำเป็นจะต้องสร้างความคุ้นเคยกับเด็ก ๆ ให้เด็ก ๆ เกิดความไว้วางใจเสียก่อน การเลือกเนื้อหาที่จะนำมาสอนควรเลือกเนื้อหาที่มีความง่าย ไม่สลับซับซ้อน ใช้ท่าทางง่าย ๆ เพื่อให้เด็กปฏิบัติตามได้ เริ่มแรกของการสอนอาจจะสอนให้รู้จักกับจังหวะ โดยอาศัยดนตรีเป็นตัวช่วย ให้เด็ก ๆ ปรบมือตามจังหวะ โดยผู้สอนทำให้ออกเป็นแบบอย่าง จากนั้นก็ค่อยเริ่มสอนท่านาฏยศัพท์ต่าง ๆ ที่เป็นท่าพื้นฐาน ท่านาฏยศัพท์ที่นำมาสอนนั้นควรเป็นท่าทางง่าย ๆ ไม่ต้องคำนึงถึงความสวยงาม เน้นให้เด็ก ๆ สามารถปฏิบัติตามได้ การสอนท่าทำ อาจเริ่มจากการให้เด็กเดินตาม แล้วค่อยให้เดินตามเป็นจังหวะเพลง จากนั้นค่อยนำท่านาฏยศัพท์มาร้อยเรียงเป็นท่าทางประกอบตามเพลง จะทำให้เด็ก ๆ รู้สึกว่าการฝึกนาฏศิลป์นั้นง่าย และสามารถปฏิบัติตามได้ ทำให้สนุกไปกับการฝึกนาฏศิลป์ไทย เป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี

การสอนเด็กที่เป็นออทิสติกจะต้องใช้ความอดทนเป็นอย่างสูง ต้องมีจิตใจเมตตา ผู้สอนจะต้องมีความเชื่อมั่นในตัวเด็ก เพราะว่าการปรับพฤติกรรมของเด็กเหล่านี้จะไม่เห็นผลในทันที ต้องใช้ระยะเวลา ผู้สอนจะต้องค่อย ๆ เพิ่มพฤติกรรมที่เหมาะสมและลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมลง การฝึกหัดนาฏศิลป์ให้แก่เด็ก ๆ เหล่านี้ ทำให้เด็ก ๆ ค่อย ๆ ซึมซับพฤติกรรมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น การนำนาฏศิลป์มาฝึกหัดให้แก่เด็กออทิสติก อาจเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กเหล่านี้มีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ดีขึ้น ทำให้เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้นและที่สำคัญคือสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สรุป

เด็กออทิสติก คือ เด็กที่เป็นโรคออทิสซึม ปัจจุบันยังไม่สามารถหาสาเหตุของการเกิดโรคนี้ได้ นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าเกิดจากหลายสาเหตุ ทั้งปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน และพันธุกรรม ประกอบกัน ส่งผลให้เด็กที่เป็นโรคออทิสซึมมีความผิดปกติทางด้าน การสื่อสาร ด้านสังคม และด้านพฤติกรรมอย่างรุนแรง เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกายที่ล่าช้า มีพฤติกรรมซ้ำ ๆ อารมณ์แปรปรวน ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงบางรายก็จะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวออกมา

นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าพฤติกรรมก้าวร้าวเกิดจากเหตุปัจจัยหลายสาเหตุ เช่น ความคับข้องใจ สัญชาตญาณ พันธุกรรมหรือโครโมโซมที่ผิดปกติ รวมถึงการเรียนรู้ทางสังคมที่เชื่อว่าพฤติกรรมก้าวร้าวเกิด

จากการเลียนแบบ พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นพฤติกรรมที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เมื่อเด็กออทิสติกแสดง พฤติกรรมก้าวร้าวก็จะส่งผลต่อการเรียนรู้ และการอยู่ร่วมสังคมกับผู้อื่น จำเป็นจะต้องได้รับการแก้ไขปรับ พฤติกรรมให้เหมาะสม การปรับพฤติกรรมสามารถทำได้หลายวิธี วิธีที่เหมาะสมและได้ผลดีก็คือ การ เสริมแรงด้วยกิจกรรม ตามแนวคิดของสกินเนอร์ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2553: 171,173) ที่เชื่อว่า พฤติกรรมของบุคคลจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงเป็นผลเนื่องมาจากผลกรรมของพฤติกรรมนั้น ถ้าพฤติกรรมใดได้รับ ผลกรรมที่เป็นตัวเสริมแรงทางบวกพฤติกรรมนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีกในอนาคต การเสริมแรงด้วย กิจกรรมเป็นการนำกิจกรรมที่บุคคลชอบมาเสริมแรงให้บุคคลทำกิจกรรมที่ไม่ชอบมากขึ้น

การนำนาฏศิลป์มาใช้เป็นกิจกรรมเสริมแรงเป็นอีกแนวทางหนึ่ง เพราะนาฏศิลป์ใช้การเคลื่อนไหว ร่างกายประกอบเสียงเพลงที่มีความไพเราะนุ่มนวล ทำให้เด็กเกิดความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน ทั้งยังช่วยฝึก สมาธิ ความอดทน ความมั่นใจในตนเอง ความกล้าแสดงออก ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การที่จะ สอนเด็กออทิสติกนั้นจำเป็นต้องสร้างความคุ้นเคยกับเด็กเสียก่อน ต้องใช้ความอดทนอย่างสูง เพราะการ ปรับพฤติกรรมนั้นต้องอาศัยระยะเวลาในการแสดงผล ผู้สอนต้องมีจิตเมตตา การปรับพฤติกรรมจะช่วยให้ เด็กออทิสติกมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้ปกติและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ อย่างมีความสุข

รายการอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ. (2543). *การพัฒนาเด็กออทิสติก*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- กรองทอง จุลรัชนิกร. (2554). *เทคนิคการสอนสำหรับเด็กออทิสติก*.
- จิตรารณณ์ แก้วดี. (2549). *ผลการใช้ชุดการเรียนรู้เรื่องนาฏยศัพท์และภาษาท่าทางนาฏศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ สาระนาฏศิลป์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่1*. ครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการ การสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- ฐสรพร เตมทอง, นิลชร เย็นยาชน, นันทวิภา วนธารกุล และจิราภรณ์ เปลื้องนุช. (2553). *ผลของ โปรแกรมดนตรี และศิลปะบำบัดที่มีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กที่มีความบกพร่องทางพัฒนาการ และสติปัญญาอย่างรุนแรงพิเศษ*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชานุกูล.
- ดุสิต ลิขนะพิชิตกุล. (2545). *พัฒนาการบำบัดสำหรับเด็กออทิสติกตามแนวทางเป้าหมายพิเศษ*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิมพ์ดี.
- นาฏศิลป์บำบัดเด็กออทิสติกได้*. (2556). กรุงเทพฯ : ไทยรัฐออนไลน์.
- นิชรา เรื่องดารกานนท์. (2551). *เด็กออทิสติก-สมาธิสั้น*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โฮลิสติก
- ผดุง อารยะวิญญู. (2546). *วิธีสอนเด็กออทิสติก*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, คณะ ศึกษาศาสตร์, ภาควิชาการศึกษาพิเศษ.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2536). *การปรับพฤติกรรมเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ โรฒ, คณะศึกษาศาสตร์.
- เพ็ญแข ลิมศิลา. (2541). *รวมเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับออทิสซึม*. สมุทรปราการ : โรงพยาบาล ยูวประสาททไวโอยปถัมภ์.
- ยุทธนา พงศ์พิสิฐสันต์. (2547). *ออทิสติก*. ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, คณะศึกษาศาสตร์, ภาควิชาการศึกษา.

- เย็น อีร์พีพัฒนชัย. (2541). การปรับพฤติกรรมก้าวร้าวในชั้นเรียนของเด็กออทิสติกชั้นประถมศึกษาปีที่1 โดยวิธีการเสริมแรงด้วยเบี้ยอรรถกรในการทำแบบฝึกหัดวิชาคณิตศาสตร์. วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาวิทยาลัย วิชาเอกการศึกษาพิเศษ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2550). จิตวิทยาเด็กที่มีลักษณะพิเศษ (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- สุจิตรา สุขเกษม, รุจีรัตน์ จันทรเนตร, และจิราธิป นาคสุวรรณ. (2554). ผลการจัดประสบการณ์เทคนิคสื่อสารด้วยภาพที่มีต่อพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กออทิสติก. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชานุกูล, กลุ่มงานการศึกษาพิเศษ.
- สุรางค์ โค้วตระกูล. (2559). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาวดี วิสุวรรณ. (2553). การจัดกิจกรรมการเสริมแรงเพื่อปรับพฤติกรรมก้าวร้าวในเด็กออทิสติก. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, คณะศึกษาศาสตร์, จิตวิทยาครูการศึกษาพิเศษ.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2536ข). ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อิชยา จินะกาญจน์. ผลของการใช้เทคนิคการเสริมแรงด้วยกิจกรรมต่อพฤติกรรมที่ไม่ใส่ใจการเรียน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, คณะศึกษาศาสตร์, จิตวิทยาการศึกษาและการให้คำปรึกษา.